

Χριστιανικές διαβολές κατά της αρχαίας Ελλάδας: Η καταγωγή του Έλληνα κι ο πολιτισμός του (Μέρος 4ο) - Περί θρησκείας (β'): Θεοί και μύθοι

Στην αρχαία ελληνική γραμματεία ανιχνεύουμε διάφορες διακρίσεις του μύθου, αναλόγως με το που αναφέρεται. Ο μύθος, ανάλογα με το είδος του, μπορεί είτε να έχει έναν ιστορικό πυρήνα, είτε όχι. Η πιο βασική διάκριση που θα μας απασχολήσει στο παρόν άρθρο, είναι αυτή σε φιλοσοφικό και σε ιερατικό μύθο. Ο μεν πρώτος αφορά όλα εκείνα που μπορεί να διδαχτεί κανείς και έχουν να κάνουν με τον ίδιο και τις ηθικές αξίες, ο δε δεύτερος αναφέρεται στους θεούς και ο σκοπός του είναι διαφορετικός. Αυτά θα τα δείξω παρακάτω. Στους μύθους που δεν έχουν ιστορικό πυρήνα, δηλαδή δεν συνέβησαν ποτέ στην πραγματικότητα, ανήκουν οι ιερατικοί μύθοι. Οι φιλοσοφικοί έχουν ενίοτε ιστορικό πυρήνα. Οι διακρίσεις αυτές δεν είναι δικές μου, ούτε είναι αυθαίρετες. Μπορεί να τις βρει κανείς μελετώντας την αρχαία ελληνική γραμματεία. Όταν κανείς αυτά μέσα του τα έχει ξεχωρισμένα και σε τάξη, τότε ορθοτομεί. Όταν όμως τα έχει μπερδεμένα, τότε βρίσκεται σε σύγχυση και είναι μυθολογικά αναλφάβητος. Και εκεί ακριβώς δημιουργείται το πρόβλημα, όταν κανείς εκλαμβάνει τους ιερατικούς μύθους κατά γράμμα.

Μια συνήθης, λοιπόν, κατηγορία είναι ο τρόπος παρουσιάσεως των θεών στους μύθους. Όσοι τα λένε, συγχέουν -είτε από άγνοια είτε σκοπίμως επειδή νομίζουν ότι τους βολεύει- τον ρόλο του φιλοσοφικού μύθου με αυτόν του ιερατικού. Και καταλήγουν σε πλάνες, που για να τις στηρίξουν χρειάζονται να επινοήσουν νέες πλάνες. Δηλαδή, πώς είναι ποτέ δυνατόν άνθρωποι του πνεύματος να εκλάμβαναν κατά γράμμα τις αναφορές των μύθων για τις δράσεις και ενέργειες των θεών, από τη στιγμή που οι θεοί για τους αρχαίους είναι ασώματοι και σίγουρα όχι άνθρωποι; Επειδή οι χριστιανοί νεο-απολογητές κατανοούν ότι αν ισχυρίζονταν κάτι τέτοιο, δεν θα τους έπαιρνε κανείς στα σοβαρά, επινόησαν μια άλλη θεωρία που θέλει τους φιλοσόφους να αποστασιοποιούνται από τη θρησκεία. Κατά συνέπεια, μόνο το ιερατείο και ο απλός κόσμος απομένουν για να αποδέχονται

κατά γράμμα την μυθολογία. Αυτήν την δήθεν διάσταση φιλοσοφίας και θρησκείας (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που πάντα υπήρχαν) θα τη δείξω με πηγές πιο αναλυτικά σε επόμενα άρθρα. Επίσης, στην προσπάθειά τους να στηρίξουν τις πεπλανημένες απόψεις τους, διαστρέφουν τα γραφόμενα από τον Πλάτωνα στην Πολιτεία ότι δήθεν απορρίπτει τον Όμηρο. Αυτό το ψεύδος είχε αναιρεθεί με πηγές σε άλλο άρθρο όπου εξετάζονταν οι νεο-απολογητικές διαστρεβλώσεις στους «Νόμους» του Πλάτωνος. Στον παρόν θα αναφερθώ πάλι σε αυτό. Τελικά, τί θέλουν να πουν οι χριστιανοί; Εάν κατηγορούν τον τρόπο παρουσιάσεως των θεών στην μυθολογία, μήπως τάχα πιστεύουν σε αυτούς και θίγονται; Εάν όχι, τότε τί τους ενδιαφέρει; Μήπως αυτοί κατανόησαν καλύτερα τα πράγματα αυτά που αφορούν μια αλλότρια για αυτούς παράδοση, ή ο απώτερος σκοπός τους είναι η συκοφαντία; Άραγε τί έχουν να πουν για όσα αίσχη αναφέρονται σε Παλαιά και Καινή Διαθήκη για τα κατορθώματα του βιβλικού θεού και του γιού του, τα οποία δεν είναι μύθοι αλλά ιστορική «πραγματικότητα» για αυτούς; Επίσης, δεν έχουν διαβάσει στον Ηρόδοτο (2.53.2) που γράφει για τους Όμηρο και Ησίοδο, «ούτοι δε εισί οι **ποιήσαντες θεογονίην** Έλλησι και τοίσι θεοίσι τας επωνυμίας δόντες και τιμάς και τέχνας διελόντες και είδεα αυτών σημήναντες»; Το «ποιήσαντες θεογονίην» δεν δείχνει ότι η ιερατική μυθολογία έχει κατασκευαστεί και επομένως δεν είναι ιστορία ούτε κατά γράμμα ερμηνεύεται από τους αρχαίους;

Ας δούμε όμως και άλλες αναφορές περί του ότι οι μύθοι εκλαμβάνονταν αλληγορικά και όχι κατά κυριολεξία, από το «Μέγα λεξικό της όλης ελληνικής γλώσσης» του Δ. Δημητράκου, τ. Θ', σ. 4797 .

«Μυθεύεσθαι· το φευδώς λέγειν» Ευστάθιος .

«Πρόκλος, Προλεγόμενα Ησιόδου, τα δ' εντεύθεν μεμυθογορήται και αλληγορικώτερον λέλεκται».

«Δημόκριτος 297, μυθοπλαστείν φεύδεα/ Τζέτζης Ησιοδ. 14, Πρόδ. 1.47 ει γαρ και λέξεων ηρχόμην μυθοπλαστών τους λόγους, ευλύτως είχες» (ο. π. σ. 4799).

«Πλούταρχος Ηθικά 348 Α η ποιητική μερί μυθοποιία εστίν» (ο. π.)

«Στράβων 1,119 επί τους τόπους τους παρασχόντας την μυθοποιίαν» (ο. π.)

«Πίνδαρος Ο 1,24 δεδαιδαλέμενοι φεύδεσι ποικίλοις μύθοι» (ο. π. σ. 4800).

Δεν έχουν συναντήσει ποτέ τους όρους, «φεύδεα», δηλαδή ψεύδη/ αλληγορίες, «μυθοπλάστες», «μυθοποιία»...;

Δεν έχουν διαβάσει στον λεγόμενο «Ακάθιστο» ύμνο, το «Χαίρε, ότι εμαράνθησαν οι των μύθων ποιηταί»; Εφόσον οι μύθοι εποιήθησαν, τότε δεν είναι ιστορία. Όσα αναφέρονται, ποτέ δεν έγιναν, και το αληθινό νόημά τους βρίσκεται αλλού.

Ξεκινάω από το έργο του Σαλούστιου «Περί θεών και κόσμου», διότι είναι μια επιτομή της αρχαίας παράδοσης και αναφέρεται στο υπό εξέταση θέμα. Ο Σαλούστιος αρχίζει με όσα πρέπει να προηγηθούν προκειμένου κάποιος να αρχίσει να εντρυφά στην μυθολογία...

Τους περί Θεών ακούειν εθέλοντας δει μεν εκ παίδων ήχθαι καλώς, και μη ανοήτοις συντρέφεσθαι δόξαις· δει δε και την φύσιν αγαθούς είναι και έμφρονας, ίνα όμοιον τι έχωσι τοις λόγοις· δει δε αυτούς και τας κοινάς εννοίας ειδέναι. Κοινάί δε εισίν έννοιαι όσας πάντες άνθρωποι ορθώς ερωτηθέντες ομολογήσουσιν· οίον ότι πας Θεός αγαθός, ότι απαθής, ότι αμετάβλητος (I)

Δηλαδή: «Όσοι θέλουν να μάθουν για τους Θεούς πρέπει πρώτα από την παιδική τους ηλικία να ανατρέφονται σωστά και να μην έρχονται σε επαφή με ανόητες δοξασίες. Ακόμη είναι απαραίτητο να είναι από τη φύση τους αγαθοί και συνετοί, ώστε να έχουν κάποια ομοιότητα με τις διδασκαλίες. Τέλος, πρέπει να γνωρίζουν τις κοινές έννοιες. Κοινές είναι οι έννοιες στις οποίες όλοι οι άνθρωποι, αν ερωτηθούν σωστά, θα καταλήξουν σε συμφωνία· για παράδειγμα, ότι κάθε Θεός είναι αγαθός, ότι είναι άτρωτος από πάθη, ότι είναι αμετάβλητος».

Και ο μεν ακούων έστω τοιούτος. Οι δε λόγοι τοιοίδε γινέσθωσαν· αι των Θεών ουσίαι ουδέ εγένοντο, τα γαρ αεί όντα ουδέποτε γίνονται, αεί δε εισίν, όσα δύναμιν τε έχει την πρώτην και πάσχειν ουδέν πέφυκεν. Ουδέ εκ σωμάτων εισί· και γαρ των σωμάτων αι δυνάμεις ασώματοι. Ουδέ τόπω περιέχονται, σωμάτων γαρ τούτο γε, ουδέ της πρώτης αιτίας ή αλλήλων χωρίζονται, ώσπερ ουδέ νου αι νοήσεις, ουδέ ψυχής αι επιστήμαι, ουδέ ζώου αι αισθήσεις (II)

Δηλαδή: «Έτσι, λοιπόν ας είναι ο μαθητής. Όσον αφορά τις διδασκαλίες, η φύση τους πρέπει να είναι τέτοια: Οι ουσίες των Θεών δεν γεννήθηκαν, διότι τα αιωνίως όντα δεν γεννιούνται ποτέ, και τα αιωνίως όντα είναι όσα έχουν την πρώτη δύναμη και από τη φύση τους δεν έχουν πάθη. Ούτε αποτελούνται αυτές από σώματα, γιατί οι δυνάμεις των σωμάτων είναι ασώματες. Ούτε περιορίζονται αυτές σε έναν χώρο, καθώς ακριβώς αποτελεί το ίδιο των σωμάτων, και ακόμη αυτές δεν διαχωρίζονται από την πρώτη αιτία ούτε η μια από την άλλη, ακριβώς όπως δεν διαχωρίζονται οι σκέψεις από το νου, οι γνώσεις από την ψυχή, οι αισθήσεις από κάθε τι έμψυχο».

Αυτές είναι κάποιες από τις προϋποθέσεις για να προσεγγίσει κανείς τους

ιερατικούς μύθους. Είναι η παιδεία που χρειάζεται να έχει κανείς για να μην είναι μυθολογικά αναλφάβητος. Και εδώ σημαντικό ρόλο έχει και η ετυμολογία ονομάτων και πράξεων για την αποκωδικοποίηση του ιερατικού μύθου, πράγμα που διδάσκονταν στα «Μυστήρια» όπως αναφέρεται επιγραμματικά στον διάλογο «Κρατύλος». Αλλά ας μείνουμε στα απλούστερα.

Τι δήποτε ουν τούτους αφέντας τους λόγους οι παλαιοί μύθοις εχρήσαντο, ζητείν άξιον· και τούτο πρώτον εκ των μύθων ωφελείσθαι το γε ζητείν, και μη αργόν την διάνοιαν έχειν. Ότι μεν ουν θείοι οι μύθοι εκ των χρησαμένων εστίν ειπείν· και γαρ των ποιητών οι θεόληπτοι και των φιλοσόφων οι άριστοι, οι τε τας τελετάς καταδείξαντες και αυτοί δε εν χρησμοίς οι Θεοί μύθοις εχρήσαντο (III)

Δηλαδή: «Το γιατί λοιπόν οι αρχαίοι τελικά αγνόησαν τις διδασκαλίες αυτές και χρησιμοποίησαν τους μύθους αξίζει να το μελετήσουμε. Και ήδη, το πρώτο όφελος που αποκομίζουμε από τους μύθους είναι η αναζήτηση αυτή, καθώς και το ότι ενεργοποιείται η σκέψη μας. Έτσι λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι μύθοι έχουν θεϊκή προέλευση, αν σκεφτούμε ποιοι τους χρησιμοποίησαν, οι κατεξοχήν θεόληπτοι ανάμεσα στους ποιητές και οι σπουδαιότεροι ανάμεσα στους φιλοσόφους, εκείνοι που δίδαξαν τις τελετές μύησης και οι ίδιοι οι Θεοί, καθώς στους χρησμούς τους χρησιμοποίησαν μύθους».

Αυτούς μεν ουν τους Θεούς κατά το ρητόν τε και άρρητον, αφανές τε και φανερόν, σαφές τε και κρυπτόμενον οι μύθοι μιμούνται, και την των Θεών αγαθότητα, ότι ώσπερ εκείνοι τα μεν εκ των αισθητών αγαθά κοινά πάσιν εποίησαν, τα δε εκ των νοητών μόνοις τοις έμφροσιν, ούτως οι μύθοι το μεν είναι Θεούς προς άπαντας λέγουσι, τίνες δε ούτοι και ποίοι τοις δυναμένοις μόνοις ειδέναι (III)

Δηλαδή, «Όσον αφορά τους Θεούς τους ίδιους, οι μύθοι τους αναπαριστούν κατά το ρητό και το άρρητο, κατά το αφανές και το φανερό, το σαφές και το κρυφό. Ακόμη δείχνουν την αγαθότητα των Θεών. Διότι όπως εκείνοι έδωσαν σε όλους ανεξαιρέτως τα αγαθά που προέρχονται από τα αισθητά, αλλά έδωσαν μόνο στους συνετούς τα αγαθά που προέρχονται από τα νοητά, έτσι και οι μύθοι λένε σε όλους ότι οι Θεοί υπάρχουν, αλλά αποκαλύπτουν τη φύση τους και τις ιδιότητές τους μόνο σε όσους είναι ικανοί να τους γνωρίσουν».

Σε αυτό το σημείο γίνεται φανερή η λειτουργία του ιερατικού μύθου. Αυτός έχει δύο όψεις. Την μια -τη ρηχή και επιφανειακή- που όλοι ανεξαιρέτως καταλαβαίνουν, και την άλλη την πνευματική που χρήζει ερμηνείας. Σε αυτήν την δεύτερη προχωρούν όσοι έχουν την κατάλληλη παιδεία για αυτό. Όσα δηλαδή μας είπε στην αρχή.

Προς δε τούτοις, το μεν πάντας την περί Θεών αλήθειαν διδάσκειν εθέλειν τοις μεν ανοήτοις, δια το μη δύνασθαι μανθάνειν, καταφρόνησιν, τοις δε σπουδαίοις ραθυμίαν εμποιεί· το δε δια μύθων ταληθές επικρύπτειν τους μεν καταφρονείν ουκ εα, τους δε φιλοσοφείν αναγκάζει (III)

Δηλαδή, «Επιπλέον, αν αποκαλύπταμε σε όλους τους ανθρώπους την αλήθεια για τους Θεούς, οι ανόητοι θα την περιφρονούσαν, επειδή δεν μπορούν να την καταλάβουν, ενώ οι σπουδαίοι θα γίνονταν ράθυμοι. Αντιθέτως, κρύβοντας μέσα στους μύθους την αλήθεια δεν μπορούν οι μεν να την περιφρονήσουν και αναγκάζονται οι δε να φιλοσοφήσουν πάνω σε αυτήν».

Συνεπώς τα πράγματα δεν είναι απλά.

Αλλά δια τι μοιχείας και κλοπής και πατέρων δεσμά και την άλλην ατοπίαν εν τοις μύθοις ειρήκασιν; Ή και τούτο άξιον θαύματος, ίνα δια της φαινομένης ατοπίας ευθύς η ψυχή τους μεν λόγους ηγήσηται προκαλύμματα, το δε αληθές απόρρητον είναι νομίση; (III)

Δηλαδή, «Γιατί, όμως, στους μύθους υπάρχουν μοιχείες, κλοπές και δεσμά που εγκλωβίζουν πατέρες και άλλα παράδοξα; Ή ακόμη περισσότερο δεν πρέπει να απορήσουμε με το ότι η ψυχή, λόγω αυτών των φαινομενικά παραδόξων, θεωρεί τις διηγήσεις ως παραπετάσματα και θεωρεί την αλήθεια άφατη;».

Είναι φαινομενικώς άτοπα στα μάτια του έχοντος παιδεία. Για αυτό και θεωρεί τις διηγήσεις αυτές ως καλύμματα που πίσω στο βάθος κρύβουν ανώτερες γνώσεις. Στα μάτια όμως των αδαών, και κυρίως όσων θέλουν να βρουν κάτι για να κατηγορήσουν, αυτά είναι γεγονότα που δείχνουν ένα χαμηλό πολιτισμικό επίπεδο μιας χυδαίας και αναξίας λόγου θρησκείας. Οι απαντήσεις λοιπόν υπάρχουν, ακόμα και αρκετά ερμηνευτικά κλειδιά στα λίγα κείμενα που μας έχουν διασωθεί από την αρχαιότητα. Ο Σαλούστιος συνεχίζει παρακάτω με κάποιους αποσυμβολισμούς αυτών των φαινομενικώς απόπων πράξεων. Αυτά όμως που

μετέφερα από το κείμενο είναι ικανά. Ας περάσουμε στον Πλούταρχο και στο έργο του «Περί Ίσιδος και Οσίριδος».

ύτω δη τα περί θεών ακούσασα και δεχομένη παρά των εξηγουμένων τον μύθον οσίως και φιλοσόφως και δρώσα μεν αεί και διαφυλάττουσα των ιερών τα νενομισμένα, του δ' αληθή δόξαν έχειν περί θεών μηδέν οϊόμενη μάλλον αυτοίς μήτε θύσειν μήτε ποιήσειν αυτοίς κεχαρισμένον (355D)

Δηλαδή, «Αφού, λοιπόν, άκουσες τα σχετικά με τους θεούς και δέχεσαι τον μύθο απ' αυτούς που τον ερμηνεύουν με ευλάβεια και φιλοσοφική διάθεση, εκτελώντας πάντα και τηρώντας τα καθιερωμένα, θεωρώντας πως ούτε θυσίες ούτε πράξεις τους ευχαριστούν περισσότερο από το να έχει κανείς σωστή αντίληψη για τους θεούς».

Ο μύθος λοιπόν συνδέεται με την φιλοσοφία. Με την φιλοσοφική εξήγηση. Για αυτό το λόγο και με αυτήν την έννοια αναφέρεται ότι ο Ησίοδος φιλοσοφεί (Διογένης Λαέρτιος, Βίοι φιλοσόφων, IX 22). Αυτή η σύνδεση ισχύει όχι μόνο για την ελληνική αλλά και για όλες τις μυθολογίες των αρχαίων λαών.

Παρακάτω ο Πλούταρχος αναφέρεται στον μύθο του διαμελισμού του Όσιρι από τον Τυφώνα, αντίστοιχος του μύθου του διαμελισμού του Διόνυσου από τους Τιτάνες. Στο σημείο αυτό, να αναφέρω ότι η επανάληψη ενός κοινού μοτίβου στους ιερατικούς μύθους, δείχνει ότι αυτοί δεν είναι καταγραφές ιστορικών γεγονότων.

Ότι μεν ουν, ει ταύτα περί της μακαρίας και αφθάρτου φύσεως, καθ' ην μάλιστα νοείται το θείον, ως αληθώς πραχθέντα και συμπεσόντα δοξάζουσι και λέγουσιν, "αποπτύσαι δει και καθηράσθαι" το "στόμα" κατ' Αισχύλον, ουδέν δει λέγειν προς σε· και γαρ αυτή δυσκολαίνεις τοις ούτω παρανόμους και βαρβάρους δόξας περί θεών έχουσιν (358 E)

Δηλαδή, «Το ότι βέβαια, αν αυτά τα σχετικά με τη μακάρια και άφθαρτη φύση, με βάση την οποία νοείται κατ' εξοχήν το θείο, πιστεύουν οι άνθρωποι και διηγούνται πως πράγματι έγιναν και συνέβησαν, "πρέπει κανείς να φτύσει και να καθαρίσει το στόμα του", όπως λέει ο Αισχύλος, δεν χρειάζεται να σου το πω. Και η ίδια, εξ άλλου, δυσανασχετείς με όσους έχουν τόσο σφαλερές και βάρβαρες αντιλήψεις για τους θεούς».

Ο Πλούταρχος απευθύνεται στην ιέρεια Κλέα, η οποία είχε παιδεία και γνώριζε τα ιερατικά ζητήματα. Η κατά γράμμα εξήγηση αυτών των μύθων είναι αποβλητέα. Όχι οι μύθοι.

Θα περάσουμε τώρα ευθύς αμέσως στον Πλάτωνα.

Ο Πλάτων στο δεύτερο βιβλίο του διαλόγου «Πολιτεία», αναφέρεται στην παιδεία των πολιτών. Συγκεκριμένα, για όσους προορίζονται για «φύλακες» ή «επίκουροι». Πολίτες με παιδεία και πνευματική κατάρτιση που θα είναι σε θέση να βοηθούν τον φιλόσοφο-βασιλέα ώστε η πόλις να ευημερεί. «Τις ουν η παιδεία;» (376e). Μέσα στα συστατικά στοιχεία που θα την συνθέσουν, είναι και η μουσική-ποίηση. Εδώ εντάσσεται το αίτημα της «κάθαρσης» των μύθων. Της κάθαρσής τους από το ανθρωποπαθές στοιχείο. «Ου μανθάνεις, ην δ' εγώ, ότι πρώτον τοις παιδίοις μύθους λέγομεν; Τούτο δε που ως το όλον ειπείν ψεύδος, ενί δε και αληθή. Πρότερον δε μύθοις προς τα παιδιά ή γυμνασίοις χρώμεθα» (377a). Ωστε ο μύθος δεν είναι ιστορική πραγματικότητα, αλλά έχει κάποια αληθινά στοιχεία. Κάποια πράγματα που κρύπτονται στο ψεύδος. Και εφόσον αυτοί απευθύνονται σε παιδιά, δεν θα πρέπει να δίνονται με τρόπο ώστε να τους παρεξηγούν...

Αρ' ουν ραδίως ούτω παρήσομεν τους επιτυχόντας υπό των επιτυχόντων μύθους πλασθέντας ακούειν τους παίδας και λαμβάνειν εν ταις ψυχαίς ως επί το πολύ εναντίας δόξας εκείναις ας, επειδάν τελεωθώσιν, έχειν οισησόμεθα δειν αυτούς; Ουδ' οπωστιούν παρήσομεν. Πρώτον δη ημίν, ως έοικεν, επιστητητέον τοις **μυθοποιόις**, και ον μεν αν καλόν μύθον ποιήσωσιν, εγκριτέον, ον δ' αν μη, αποκριτέον. Τους δ' εγκριθέντας πείσομεν τας τροφούς τε και μητέρας λέγειν τοις παισίν, και πλάττειν τας ψυχάς αυτών τοις μύθοις πολύ μάλλον ή τα σώματα ταις χερσίν· ων δε νυν λέγουσι τους πολλούς εκβλητέον (377b- c)

Δηλαδή, «Θα αφήσουμε λοιπόν έτσι ασυλλόγιστα να ακούνε τα παιδιά το πρώτο τυχόν μύθο που έφτιαξε ο πρώτος τυχών και να δέχονται στην ψυχή τους παραστάσεις ως επί το πλείστον αντίθετες από τις γνώμες που πιστεύουμε ότι θα πρέπει να ασπάζονται όταν θα έχουν ολοκληρωθεί ως άνθρωποι; Δεν θα το αφήσουμε με κανέναν τρόπο. Πρώτη μας δουλειά λοιπόν, καθώς φαίνεται, θα είναι να επιβλέπουμε εκείνους που φτιάχνουν τους μύθους, και ό, τι καλό φτιάξουν, να το εγκρίνουμε, ενώ τα άλλα να τα πετάμε. Κι ό, τι θα εγκρίνουμε, να πείθουμε τις τροφούς και τις μητέρες να το λένε στα παιδιά και να τους πλάθουν τις ψυχές με αυτούς τους μύθους πολύ περισσότερο απ' ότι τους πλάθουν τα σώματα με τα χέρια τους· κι όσο γι' αυτά που λένε τώρα στα παιδιά είναι τα πιο πολλά

εκβλητέα».

Για τους ιερατικούς μύθους, συνεχίζει ο πλατωνικός Σωκράτης...

Αλλ' ουκ εννοώ ουδέ τους μείζους τίνας λέγεις. Ους Ησίοδος τε, είπον, και Όμηρος ημίν ελεγέτην και οι άλλοι ποιηταί. Ούτοι γαρ που μύθους τοις ανθρώποις ψευδείς συντιθέντες έλεγόν τε και λέγουσι (377d)

Δηλαδή, «Δεν καταλαβαίνω όμως ποιους εννοείς όταν λες μεγάλους μύθους. Αυτούς, είπα, που μας έλεγαν ο Ησίοδος κι ο Όμηρος και οι άλλοι ποιητές. Αυτοί έπλεκαν μυθικές διηγήσεις ψεύτικες και τις έλεγαν στους ανθρώπους και τις λένε και τώρα».

Αυτό που καταλαβαίνουμε πολύ εύκολα, είναι ότι ο πλατωνικός Σωκράτης (ο Πλάτων στην πραγματικότητα), δεν απορρίπτει την παιδαγωγική αξία της ουσίας του μύθου. Αυτό που δεν δέχεται ένεκα της στρεβλής κατανόησής τους από τα παιδιά, είναι το ψεύδος τους, δηλαδή η αλληγορική ανθρωποπάθεια με την οποία παρουσιάζουν το θείο στοιχείο. Αφού παρουσιάζει τέτοιες συγκεκριμένες αναφορές, συνεχίζει..

[...] ου παραδεκτέον εις την πόλιν, ουτ' επινοίαις πεποιημένας ούτε άνευ υπονοιών. Ο γαρ νέος ουχ οίός τε κρίνειν ότι τε υπόνοια και ο μη, αλλ' α αντηλικούτος ων λάβη εν ταις δόξαις δυσέκνιπτά τε και αμετάστατα φιλεί γίγνεσθαι· ων δη ίσως ένεκα και περι παντός ποιητέον α πρώτα ακούουσιν ότι κάλλιστα μεμυθολογημένα προς αρετήν ακούειν. (378e)

Δηλαδή, «[...] δεν θα είναι παραδεκτά στην πόλη, είτε με αλληγορική σημασία είτε όχι. Γιατί ο νέος άνθρωπος δεν είναι σε θέση να διακρίνει τι είναι αλληγορικό και τι δεν είναι, αλλά οι γνώμες που θα ενστερνισθεί σ' αυτήν την ηλικία δύσκολα αλλάζουν κι έχουν την τάση να γίνονται ανεξίτηλες. Ίσως γι' αυτό λοιπόν πρέπει να κάνουμε το παν ώστε οι πρώτοι- πρώτοι μύθοι που ακούνε τα παιδιά να έχουν συντεθεί όσον το δυνατόν πιο όμορφα για να οδηγούν στην αρετή».

Ενώ προηγουμένως αναφερόταν στα παιδιά, τώρα συνεχίζει στο ίδιο πνεύμα με τους νέους. Επειδή ο νέος δεν έχει πείρα των πραγμάτων, μπορεί άνετα να παρεξηγήσει τα πράγματα. Και θεωρώ ότι εδώ ακριβώς είναι το κλειδί για να κατανοήσει κανείς την αντίρρηση του Πλάτωνα ως προς τον χειρισμό των μύθων. Επίσης, καταλαβαίνουμε ότι σε παιδική και μη ώριμη πνευματική ηλικία

βρίσκονται και οι σημερινοί, όσοι αποδέχονται τους μύθους κατά γράμμα είτε είναι χριστιανοί με σκοπό να κατακρίνουν, είτε μη χριστιανοί οι οποίοι όμως παρεκτρέπονται σε διδασκαλίες και πλάνες ανακατεύοντας ακόμα και «εξωγήινους» ή διάφορες άλλες θεωρίες συνομωσίας που δυστυχώς- τόση πολύ «πέραση» έχουν στην εποχή μας.

Ωστόσο, το «ψεύδος» που έχει ο μύθος, δηλαδή η κατά γράμμα διατύπωσή του που όμως κρύβει βαθύτερες γνώσεις, αποβαίνει τελικά χρήσιμο όταν αποσυμβολιστεί ορθά. Σε τούτο διαφέρει το κοινό ψεύδος από το ψεύδος του μύθου: στο ότι το πρώτο αποκαλείται από τον Πλάτωνα «αληθώς ψεύδος» και το δεύτερο «χρήσιμον» για την προσέγγιση της αλήθειας.

[...] εγώ δε λέγω ότι τη ψυχή περί τα όντα ψεύδεσθαί τε και εψεύσθαι και αμαθή είναι και ενταύθα έχειν τε και κέκτησθαι το ψεύδος πάντες ήκιστα αν δέξαιντο, και μισούσι μάλιστα αυτό εντω τοιούτω. Πολύ γε, έφη. Αλλά μην ορθότατα γ' αν, ο νυνδή έλεγον, τούτο ως αληθώς ψεύδος καλοίτο, η εν τη ψυχή άγνοια η του εψευσμένου· επει το γε εν τοις λόγοις μίμημα τι του εν τη ψυχή εστί παθήματος και ύστερον γεγονός, είδωλον, ου πάνω άκρατον ψεύδος. Ή ούχ ούτω; Πάνυ μεν ουν. Το μεν δη τω όντι ψεύδος ου μόνον υπό θεών αλλά και υπ' ανθρώπων μισείται. Δοκεί μοι. Τι δε δη το εν τοις λόγοις ψεύδος; Πότε και τω χρήσιμον, ώστε μη άξιον είναι μίσους; Αρ' ου προς τε τους πολεμίους και των καλουμένων φίλων, όταν δια μανίαν ή τινά άνοιαν κακόν τι επιχειρώσιν πράττειν, τότε αποτροπής ένεκα ως φάρμακον χρήσιμον γίγνεται; Και εν αις νυνδή ελέγομεν ταις μυθολογίαις, δια το μη ειδέναι όπη ταληθές έχει περί των παλαιών, αφομοιούντες τω αληθεί το ψεύδος ότι μάλιστα, ούτω χρήσιμον ποιούμεν; (382b- d)

Δηλαδή, «[...] εγώ λέω απλώς πως το τελευταίο πράγμα που θα επιθυμούσε κάθε άνθρωπος κι αυτό που περισσότερο από οτιδήποτε άλλο θα απεχθανόταν είναι το να λαθεύει σχετικά με το πραγματικό και να διατελεί σε πλάνη και να έχει άγνοια και θρονιασμένο μέσα του το ψέμα. Πολύ σωστά, είπε. Όμως, όπως έλεγα τώρα δα, πάρα πολύ σωστά θα χαρακτήριζε κανείς ως αληθινό ψέμα τούτο: Την άγνοια που έχει στην ψυχή του όποιος διατελεί σε πλάνη. Γιατί το ψέμα που εκφράζεται στα λόγια είναι κάτι σαν απομίμηση του παθήματος της ψυχής, και εκδηλώνεται ύστερα από το πάθημα· αποτελεί ένα ομοίωμα ψεύδους και όχι αμιγές ψέμα. Ή μήπως δεν είναι έτσι; Βεβαιότατα. Κι αυτό που είναι σταλήθεια ψέμα δεν το απεχθάνονται μόνον οι θεοί αλλά και οι άνθρωποι. Το νομίζω κι εγώ. Τί γίνεται

όμως με το ψέμα που εκφράζεται με τα λόγια; Πότε είναι χρήσιμο και σε ποιον, έτσι που να μην αξίζει να το μισεί κανείς; Δεν είναι άραγε χρήσιμο απέναντι στους εχθρούς; Αλλά και απέναντι σ' αυτούς που τους λέμε φίλους, όταν αυτοί από τρέλα ή από ανοησία επιχειρούν να κάνουν κάποιο κακό, στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι το ψέμα χρήσιμο σαν φάρμακο, προκειμένου να αποτραπεί το κακό; Επίσης σ' εκείνες τις μυθικές διηγήσεις για τις οποίες τώρα θα μιλούσαμε: Καθώς δεν είναι γνωστό πως έχει η αλήθεια για τα παλιά, δεν μπορούμε, μπολιάζοντας το ψέμα με όσο το δυνατόν περισσότερη αλήθεια, να το κάνουμε, με αυτόν τον τρόπο, χρήσιμο;».

Ο ερμηνεύων κατά γράμμα τους μύθους, πρώτα βρίσκεται σε πλάνη, σε άγνοια, ο ίδιος στην ψυχή του, και έπειτα εξωτερικεύει ως διδασκαλία την πλάνη του αυτή. Κατά συνέπεια, ποτέ και κανένας γνώστης των πραγμάτων δεν προσέγγιζε επιπόλαια και με ελαφριά καρδιά τους μύθους, αλλά με σεβασμό και ιερότητα γνωρίζοντας ότι άλλα δηλώνει το γράμμα και άλλα το πνεύμα. Και έτσι, γίνεται φάρμακο αποτροπής του κακού. Πολλά ακόμα γράφονται τα οποία δεν είναι δυνατό να μεταφερθούν όλα εδώ. Αυτά που γράφτηκαν όμως είναι ικανά ώστε να δείξουν την αλήθεια. Όποιος επιθυμεί, μπορεί να τα διαβάσει ο ίδιος (377a- 392a).

Ας περάσουμε στον Πρόκλο, έναν από τους πιο λαμπρούς αρχηγέτες της Ακαδημίας του Πλάτωνος.

Στο υπόμνημά του «Εις τας Πλάτωνος πολιτείας», γράφει...

Ει δη ταύτα ορθώς είπομεν, ούτε τους Ομηρικούς μύθους δια ταύτα της προς τα πράγματα τα όντως όντα οικειότητος παραιρείσθαι προσήκει, διότι μη προς παιδείαν ημιν συντελούσιν των νέων (ου γαρ παιδευτικόν των τοιούτων εστί μύθων το τέλος, ουδέ εις τούτο βλέποντες αυτούς οι μυθοπλάσται παρέδοσαν), ούτε τους παρά τω Πλάτωνα γεγραμμένους εις την αυτήν ιδέαν αναπέμπειν τοις ενθεαστικωτέροις, αλλά χωρίς εκατέρους αφορίζειν· και τους μεν φιλοσοφωτέρους τίθεσθαι, τους δε τοις ιερατικούς θεσμοίς προσηρόκοντας, και τους μεν νέους ακούειν πρέποντας, τους δε τοις δια πάσης ως ειπείν της άλλης παιδείας ορθώς ηγμένους και εις την των τοιώνδε μύθων ακρόασιν ώσπερ όργανον τι μυστικόν ιδρύσαι τον της ψυχής νουν εφιεμένοις (παρ. 79).

Δηλαδή, «Αν όσα είπαμε είναι σωστά, δεν πρέπει για τον λόγο αυτό να στερούμε από τους ομηρικούς μύθους τη συγγένειά τους προς τα όντως όντα, επειδή δεν συμβάλλουν στην παιδεία των νέων (διότι ο σκοπός των μύθων αυτών δεν είναι

παιδευτικός κι ούτε σε κάτι τέτοιο απέβλεπαν οι μυθοπλάστες όταν μας τους παρέδωσαν), ούτε πάλι αυτούς που έγραψε ο Πλάτων να τους ανάγουμε στο είδος με τους ένθεου μάλλον χαρακτήρα μύθους, αλλά να ξεχωρίζουμε τη μια ομάδα από την άλλη· να κατατάσσουμε δηλαδή τους μεν στους κατά κύριο λόγο φιλοσοφικούς και τους δε σε αυτούς που ταιριάζουν με τους ιερατικούς θεσμούς, τους μεν σε αυτούς που είναι σωστό να τους ακούνε οι νέοι και τους δε σε αυτούς που απευθύνονται σε όσους έχουν παιδαγωγηθεί ορθά στην άλλη παιδεία και επιθυμούν να εγκαταστήσουν τη νοητική δύναμη της ψυχής τους στην ακρόαση των μύθων αυτών σαν κάποιο μυστικό όργανο».

Αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα που αφορά τη διάκριση των μύθων και για πιο λόγο φαίνεται ότι ο Πλάτων τους απορρίπτει, ενώ στην πραγματικότητα δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Ο Πρόκλος αναλύει το ζήτημα σε βάθος και σε έκταση, φέρνοντας παραδείγματα και από άλλα έργα του Πλάτωνος αλλά και από την «Πολιτεία».

Στο σημείο για το αν οι μύθοι πρέπει να κατανοούνται κατά γράμμα ή όχι, απαντά στους επικριτές...

Και δη διαφερόντως οι καθ' ημάς άνθρωποι τοις παλαιοίς μύθοις επιτιμάν ειώθασιν, ως πολλής μεν ευχερείας εν ταις περί θεών δόξαις, πολλής δε ατόπου και πλημμελούς φαντασίας αιτίοις γεγονόσιν και ουδέν αλλ' η προς την παρούσαν τους πολλούς δεινήν και άτακτον σύγχυσιν των ιερών θεσμών συνεληλακόσιν. Ημείς δε προς μεν τούτους ου πολλού δεησόμεθα λόγου της περί το θείον πλημμελείας αιτιωμένους την των μύθων παραδοχήν· πρώτον μεν ότι τους δια τα φαινόμενα πλάσματα της περί τους κρείττους ημών κατολιγωρήσαντας θεραπείας ούτε τον σκοπόν της μυθοποιίας ούτε την δύναμιν εγνωκότας εις ταύτην υπενηνέχθαι την αλόγιστον και Γιγαντικήν ανοσιουργίαν συμβέβηκεν. Ει γαρ οι μεν μύθοι την προβεβλημένην αυτών άπασαν σκευήν αντί της εν απορρήτοις ιδρυμένης αληθείας προεστήσαντο και χρώνται τοις φαινομένοις παραπετάσμασι των αφανών τοις πολλοίς και αγνώστων διανοημάτων (και τούτο εστί, ο μάλιστα εξαίρετον αυτοίς αγαθόν υπάρχει, το μηδέν των αληθών εις τους βεβήλους εκφέρειν, αλλ' ίχνη τινά μόνον της όλης μυσταγωγίας προτείνειν τοις από τούτων εις την άβατον τοις πολλοίς θεωρίαν περιάγεσθαι πεφυκόσιν), οι δε αντί μεν του ζητείντην εν αυτοίς αλήθειαν τω προσχήματι μόνω χρώνται των μυθικών πλασμάτων, αντί δε της καθάρσεως του νου ταις φανταστικάις εφέπονται και μορφωτικάις επιβολαίς, τις μηχανή τους μύθους αιτιάσθαι της τούτων παρανομίας, αλλ' ουκ εκείνους

τους κακώς τοις μύθοις χρωμένους της περί αυτούς πλημμελείας (παρ. 74)

Δηλαδή: «Οι άνθρωποι της εποχής μας κατεξοχήν συνηθίζουν να επικρίνουν τους παλαιούς μύθους ότι ευθύνονται, υποτίθεται, για τη μεγάλη, αφ' ενός, θρασύτητα στις περί θεών δοξασίες, και, αφετέρου, για τις πολλές, αταίριαστες και ταπεινές φανταστικές εικόνες, και ότι δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να οδηγούν τους πολλούς ανθρώπους στην τωρινή φοβερή και ανώμαλη καταπάτηση των ιερών θεσμών. Από πλευράς μας δεν θα χρειαστούμε πολλά λόγια για να απαντήσουμε σ' αυτούς που ενοχοποιούν την παραδοχή των μύθων για την αδιαφορία προς τους θεούς· πρώτον, ότι εκείνοι που παραμέλησαν τη λατρεία των θεών λόγω των φαινομενικών πλασμάτων των μύθων, αγνοώντας και τον σκοπό της μυθοποιίας και τη δύναμή της, συνέβη να σωριαστούν στην αλόγιστη αυτή και γιγαντική ανοσιότητα. Διότι αν οι μύθοι προέταξαν το φανερό τους περιεχόμενο στο σύνολο στο σύνολό του αντί για την αλήθεια που είναι εγκαθιδρυμένη στην απόρρητη περιοχή και χρησιμοποιούν τα φαινομενικά παραπετάσματα για τα αφανή και άγνωστα στους πολλούς ανθρώπους διανοήματα (και το κατεξοχήν ιδιαίτερο αγαθό τους είναι το ότι δεν αποκαλύπτουν κανένα στοιχείο της αλήθειας στους βέβηλους, αλλά φανερώνουν μόνο κάποια ίχνη της όλης μυσταγωγίας τους σε εκείνους που από τη φύση τους έχουν την ικανότητα να περιδιαβούν την απροσπέλαστη για τους πολλούς θέαση), και αν οι άλλοι, αντί να αναζητούν την αλήθεια που βρίσκεται κρυμμένη μέσα στους μύθους, ασχολούνται μόνο με την εξωτερική προσχηματική μορφή των μυθικών πλασμάτων και, αντί για την κάθαρση του νου, ακολουθούν τις φαντασιακές και μορφοποιητικές εικόνες, τότε ποιο τέχνασμα μπορεί να βρεθεί ώστε να κατηγορηθούν οι μύθοι για κάποια δική τους παρανομία και όχι εκείνοι που κάνουν κακή χρήση των μύθων για τη δική τους αδιαφορία;».

Ο Πρόκλος γράφει σε εποχή όπου διώκεται ο Ελληνισμός και κάποιες δεκαετίες αργότερα, ο φωτισμένος Ιουστινιανός θα κλείσει την Ακαδημία που είχε πλέον γίνει κέντρο και καταφύγιο του εθνικού κόσμου. Η παρούσα δεινή και άτακτος σύγχυσις των ιερών θεσμών που αναφέρεται, είναι ο Χριστιανισμός. Στην παρηκμασμένη εποχή του, όπως ακριβώς είναι και η σημερινή, πολλοί είχαν υποκύψει στον Χριστιανισμό είτε από συμφέρον είτε υπό το φόβο των διωγμών, κυρίως βρίσκοντας δικαιολογίες για αυτή τους την απομάκρυνση εξαιτίας των μύθων.

Τέλος, παραθέτω από το έργο «Ομηρικά προβλήματα».

Ο συγγραφέας του έργου υποστηρίζει ορθώς ότι εάν οι μύθοι εκλαμβάνονταν κατά γράμμα από την αρχαιότητα, τότε ο Όμηρος και τα έργα του δεν θα έπρεπε να είναι τόσο λαοφιλή ώστε «[...] σχεδόν εν πέρας Ομήρω παρ' ανθρώποις, ο και του βίου», δηλαδή «σχεδόν ένα είναι το τέλος του Ομήρου για τους ανθρώπους, και το ίδιο και της ζωής», εφόσον «ευθύς γαρ εκ πρώτης ηλικίας τα νήπια των αρτιμαθών παίδων διδασκαλία παρ' εκείνω τιτθεύεται, και μονονούκ ενεσπαργανωμένοι τοις έπεσιν αυτού καθαπερεί ποτίμω γάλακτι τας ψυχάς επάρδομεν· αρχομένω δ' έκαστω συμπαρέστηκε και κατ' ολίγον απανδρουμένω, τελείοις δ' ενακμάζει, και κόρος ουδέ εις άχρι γήρωις». Δηλαδή, «από την πιο τρυφερή νηπιακή ηλικία τα παιδιά που μόλις μαθαίνουν γράμματα ανατρέφονται με τη διδασκαλία του, και σχεδόν τυλιγμένοι στα έπη του, σαν να ήταν πόσιμο γάλα, ποτίζουμε μ' αυτά τις ψυχές μας· και σε όποιον αρχίζει στέκεται δίπλα του, και καθώς αυτός ανδρώνεται τον συνοδεύει, στους ώριμους ακμάζει μαζί τους, και δεν υπάρχει καμία κόπωση ως τα γεράματα».

Μάλιστα, τονίζει την φιλοσοφική αλληγορική ερμηνεία που πρέπει να δίδεται στα έπη, φέροντας ανάλογα παραδείγματα κι από άλλους ποιητές αλλά και χωρία από τα ίδια τα έπη που μιλούν ευσεβώς για το θείο.

«ώστε ει στις άνευ φιλοσόφου θεωρίας μηδενός αυτοίς υφεδρεύοντος αλληγορικο έλυ τρόπου νομίζοι κατά ποιητικήν παράδοσιν ειρήσθαι, Σαλμωνεύς αν Όμηρος είη και Τάνταλος, ακόλαστιον γλώσσαν έχων, αισχίστην νόσον».

Η άρνηση των μύθων δείχνει πρώτα από όλα άγνοια του νοήματός τους, και σε δεύτερο επίπεδο την αντιφατικότητα του γεγονότος ότι ο Όμηρος και οι μυθοποιοί γενικότερα μπορούν ταυτόχρονα να διδάσκουν την ασέβεια και να είναι παράλληλα διδάσκαλοι της Ελλάδος.

Διομήδης